

บทที่ 3

ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย บทบาท สิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมาย

ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งนี้ระบอบการปกครองประชาธิปไตย นับเป็นกระแสหลักของโลก และถือกันว่าเป็นการปกครองโดยประชาชน นอกจากประชาธิปไตยจะเป็นรูปแบบของการปกครองแล้ว ยังต้องเสริมสร้างควมมีวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นควบคู่ไปด้วย ผู้ที่ศึกษาวิชาจิตวิทยานาฏราชบัณฑิตยสถานจึงควรทำความเข้าใจความเป็นมา หลักการ และหลักคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้ได้อย่างถ่องแท้

1 ทำความรู้จักระบอบประชาธิปไตย

ประเทศไทย ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย จึงควรกล่าวถึงความเป็นมาของการปกครองระบอบนี้

พึงทำความเข้าใจว่า ประชาธิปไตยนั้นเป็นหลักการสากล เป็นแนวทางการปกครองหนึ่งซึ่งแม้มีประเทศจำนวนมากในโลกยึดถือรูปแบบหรือหลักการประชาธิปไตย หากแต่รายละเอียดย่อมผิดแผกแตกต่างกันไปตามพื้นฐานวัฒนธรรมประเพณีที่แต่ละประเทศมีอยู่และอาจปรับรูปแบบของประชาธิปไตยให้เข้ากับประวัติศาสตร์ ค่านิยม และจารีตที่สังคมนั้น ๆ มีอยู่ได้

เพื่อความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงควรทำความเข้าใจความหมายและที่มาของการปกครองในระบอบนี้เป็นเบื้องต้น

1.1 ความเป็นมาของระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) ในภาษาอังกฤษ เป็นคำที่มีรากมาจากภาษากรีก คือ **Demos** แปลว่า ประชาชน คน หรือกลุ่มคน และ คำว่า **Kratos** แปลว่า การปกครอง นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า มาจากคำว่า **Kratia** แปลว่า อำนาจ หรือการปกครอง เช่นกัน เมื่อนำสองคำนี้มารวมกัน จึงเกิดความหมายในภาษากรีก **Demokratia** แปลว่า การปกครองโดยประชาชน

คำนี้มีใช้มาตั้งแต่ยุคกรีก ตั้งแต่เมื่อราวสองพันปีที่แล้ว โดยมีความหมายเริ่มแรก คือ “สิทธิของราษฎรของนครรัฐกรีก ในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปกครองประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญเบื้องต้นคือ เชื่อในความเท่าเทียมและคุณค่าของบุคคล และเชื่อว่า มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง

ส่วนคำว่า ประชาธิปไตย ในภาษาไทยนั้น ผู้ทรงบัญญัติคำนี้คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติคำนี้โดยนำคำว่า ประชา มาสนธิกับคำว่า อธิปไตย จึงเป็น ประชาธิปไตย ในความหมายไม่ต่างกันว่า การปกครองที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน (วรรณา เจียมศรีพงษ์, 2531: 211)

ความหมายของประชาธิปไตยในปัจจุบัน เมื่อได้นำไปใช้ในหลายแห่งในโลก ผ่านบริบทหรือภาวะแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ความหมายก็ปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละท้องถิ่นและวัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศ ได้แก่

- 1 ประชาธิปไตยคือการปกครองโดยคนยากจนและผู้เสียเปรียบในสังคม
- 2 ประชาธิปไตย หมายถึง รูปแบบของรัฐบาล ซึ่งประชาชนปกครองตนเองโดยตรงและอย่างต่อเนื่อง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยนักการเมืองอาชีพและข้าราชการ
- 3 ประชาธิปไตย หมายถึงสังคมซึ่งมีความเท่าเทียมกันในโอกาสและเกียรติภูมิของบุคคลมากกว่าชนชั้นและอภิสิทธิ์
- 4 ประชาธิปไตยหมายถึงระบบสวัสดิการและการกระจายทรัพยากรเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม
- 5 ประชาธิปไตย หมายถึงระบอบการปกครองที่รับประกันสิทธิและผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยด้วยการให้สิทธิในการตรวจสอบเสียงข้างมาก
- 6 ประชาธิปไตยหมายถึงระบบการตัดสินใจที่คำนึงถึงหลักการเสียงข้างมาก
- 7 ประชาธิปไตย หมายถึงวิธีการคัดสรรคนเข้าทำหน้าที่สาธารณะโดยผ่านการแข่งขันและคัดเลือกจากประชาชน
- 8 ประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองที่ตอบสนองผลประโยชน์ประชาชนโดยไม่คำนึงว่าประชาชนจะมีความคิดทางการเมืองอย่างไร

ความหมายอันหลากหลายนี้ ขึ้นกับประเพณีและวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศ แต่โดยทั่วไป อาจกล่าวถึงความหมายของประชาธิปไตยได้อย่างกว้างๆ ได้แก่ **ประชาธิปไตย คือรูปแบบการปกครองซึ่งสอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน 4 ประการคือ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) หลักความเสมอภาคทางการเมือง (Political Equality) หลักการฟังความคิดเห็นของประชาชน (Popular Consultation) และหลักเสียงข้างมาก (Majority Rule) (Austin Ranny, 1993:100-104)**

1.2 หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย

1 หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty)

หมายถึง การที่อำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมืองเป็นของประชาชนทุกคนไม่ใช่เพียงคนใดคนหนึ่งหรือเฉพาะกลุ่ม

2 หลักความเสมอภาคทางการเมือง (Political Equality)

คือการที่พลเมืองทุกคน (ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หรือตามที่กฎหมายกำหนด) มีโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองหรือการตัดสินใจทางการเมือง

3 หลักการฟังความคิดเห็นของประชาชน (Popular Consultation)

คือการที่กิจกรรมต่าง ๆ ในทางการเมือง เช่น การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจของรัฐบาลมาจากการรับฟังความต้องการหรือเสียงสะท้อนของประชาชนว่าต้องการอะไรหรือไม่ต้องการอะไร ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึงเสียงของประชาชนคนทั้งหลาย ไม่ใช่การตัดสินใจจากความต้องการของคนใดคนหนึ่งหรือเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

4 หลักเสียงข้างมาก (Majority Rule)

คือการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐบาล หากกรณีใดความต้องการของประชาชนมีความแตกต่าง หลากหลาย ไม่เป็นเอกฉันท์ (ซึ่งไม่มีทางเกิดขึ้นได้) รัฐบาลจึงต้องตัดสินใจไปบนความต้องการของคนส่วนใหญ่หรือเสียงข้างมากมากกว่าคนส่วนน้อยหรือเสียงข้างน้อย

1.3 องค์ประกอบของระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยทั่วโลกในปัจจุบัน เป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือผู้แทน (Representative Democracy) มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

1 การสนับสนุนของประชาชนต่อรัฐบาล

โดยหลักการแล้ว การเลือกตั้งเป็นการแสดงออกซึ่งการสนับสนุนที่มีต่อรัฐบาลและแสดงออกถึงการยอมรับ นอกจากนี้ยังอาจเห็นได้จากการสนับสนุนในรูปแบบอื่นเช่นการทำประชามติ การทำโพล (Poll) หรือทำที่การแสดงออกผ่านสื่อต่างๆ ในปัจจุบันอาจได้แก่การแสดงความเห็นผ่านสื่อสารมวลชน หรือผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

2 การแข่งขันทางการเมือง

ในการเลือกตั้ง มีผู้สมัครหรือพรรคการเมืองที่มีนโยบายหาเสียงที่แตกต่างกัน แข่งขันกันให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตัดสินใจเลือก หากได้รับเลือกจากเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ ก็จะนำไปสู่การจัดตั้งเป็นนโยบายรัฐบาลต่อไป

3 การพลัดเปลี่ยนอำนาจ

ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีการพลัดเปลี่ยนอำนาจ ผ่านการแข่งขันทางการเมือง การพลัดเปลี่ยนอำนาจนี้หมายถึงการเปลี่ยนนโยบายในการบริหารด้วย ดังนั้น พรรคฝ่ายค้านหรือฝ่ายตรงข้ามจึงสามารถแสดงความคิดเห็น ค้าน วิพากษ์วิจารณ์นโยบายหรือการทำงานของรัฐบาลได้โดยตั้งอยู่บนฐานของเหตุผล

4 ความเป็นตัวแทนของประชาชน

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เลือกตัวแทนไปทำหน้าที่แทนตนในการสะท้อนข้อเรียกร้อง ความต้องการปกป้องผลประโยชน์และดำเนินการตามความต้องการของตน โดยเรื่องนี้มีนักวิชาการรัฐศาสตร์มีความเห็นเป็นสองนัย กล่าวคือ

- ก ผู้แทนต้องทำตามข้อเรียกร้องต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เลือกตนหรือในพื้นที่ที่เลือกตนเข้ามาอย่างเคร่งครัด
- ข ผู้แทนไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเสียงเรียกร้องหรือความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในเขตของตนอย่างเคร่งครัด เพียงแต่ให้พิจารณาถึงความเป็นไปได้เท่านั้น และต้องมีพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5 หลักเสียงข้างมาก

หมายถึง การตัดสินใจของรัฐบาล ย่อมไม่สามารถเป็นเอกฉันท์หรือประชาชนจะเห็นด้วยทั้งหมดได้ ดังนั้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจึงยึดหลักเสียงข้างมากเพื่อดำเนินนโยบายสาธารณะ ทั้งนี้การดำเนินการใดๆ ตามนโยบายนั้นก็อาจเกิดความผิดพลาดหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่ควรแก่การรับฟังและมีคุณค่า ในระบอบประชาธิปไตยจึงมีหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ “ยึดหลัก (การปกครอง การบริหาร) ของเสียงข้างมาก แต่คำนึงถึงสิทธิของเสียงข้างน้อย” (Majority Rules , Minority Rights)

หลักการนี้เป็นสิ่งต้องคำนึงอยู่เสมอในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากหากยึดถือแต่เพียงเสียงส่วนใหญ่โดยไม่รับฟังเสียงข้างน้อยหรือผู้เห็นต่าง อาจนำไปสู่สภาพของความเป็น “ทรราชย์ของเสียงข้างมาก” (Tyranny of the Majority) ได้

6 สิทธิของการคัดค้านและดื้อแพ่ง

ในระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลมีหน้าที่บริหารนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติอย่างเต็มกำลัง หากเมื่อใดที่ประชาชนเห็นว่ารัฐบาลมีพฤติกรรมไปในทางตรงกันข้าม หรือทำอะไรโดยไม่มีความชอบธรรม ย่อมมีสิทธิที่จะคัดค้าน ต่อต้าน ขัดขืน ดื้อแพ่ง ไม่ยอมรับในสิ่งที่รัฐบาลจะกระทำหรือกำลังกระทำ แนวคิดนี้มีที่มาจากนักคิดชาวอเมริกันคือ เฮนรี เดวิด ธอโร ผู้เสนอแนวคิด อารยะขัดขืน และ มหาตมะ คานธี แห่งอินเดีย ผู้เสนอหลักอหิงสา อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดจะเริ่มแพร่หลายมากขึ้น แต่การยอมรับผลของกฎหมายอันเนื่องมาจากการดื้อแพ่งก็ย่อมเป็นสิ่งที่นักคิดเกี่ยวกับอารยะขัดขืนนั้นยอมรับด้วยเช่นกัน

7 ความเสมอภาคทางการเมือง

หลักการของระบอบประชาธิปไตยนั้นให้ความสำคัญกับความเสมอภาคทางการเมือง ภายใต้ระบอบนี้เชื่อว่า ทุกคนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการใช้ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาของตนเพื่อพัฒนาไปสู่ความก้าวหน้าแบบที่ตนต้องการ ในขณะเดียวกันก็มีมาตรการป้องกันไม่ให้คนใช้วิธีการที่ผิดเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการ หลักการเช่นนี้ หมายถึงการที่ประชาธิปไตยเป็นระบอบที่เน้นการให้บุคคลมีการควบคุมตนเอง (Self-Restraint) ให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคม และมี “ขันติธรรม” ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่นนักการเมืองต้องไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง และบุคคลต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพที่ตนเองมีอยู่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

8 หลักการฟังความคิดเห็นของประชาชน

รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยจะดำรงอยู่ได้ ต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชนว่าต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งใดและจะสนองตอบต่อความต้องการนั้น โดยรัฐบาลสามารถรับฟังเสียงสะท้อนของประชาชนผ่านสื่อต่าง ๆ หรือการทำโพลล์ หรือการสื่อสารโดยตรงไปยังหน่วยงานของรัฐ หรือในปัจจุบันอาจใช้สื่อสังคม หรือโซเชียลมีเดียที่สะท้อนสิ่งที่ประชาชนต้องการ

9 เสรีภาพของสื่อมวลชน

เสรีภาพของสื่อเป็นสิ่งที่บอกได้ว่าสังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยที่มากน้อยเพียงใด เพราะสื่อมวลชนมีหน้าที่ค้นหาและนำเสนอความจริงให้ประชาชนทราบ และย่อมส่งผลให้รัฐบาลทำในสิ่งที่ถูกต้องหรือทำสิ่งที่ประชาชนต้องการ หากสื่อมวลชนไม่สามารถนำเสนอข่าวสารได้อย่างเสรี ก็อาจส่งผลให้รัฐบาลดำเนินการตาม

อำเภอใจได้ สื่อมวลชนจึงเป็นองค์กรในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้ ทั้งนี้ สื่อมวลชนเองก็ย่อมต้องมีจรรยาบรรณ มีความซื่อตรง และมีวิจรรย์ญาณในการนำเสนอข่าว และมีการตรวจสอบข้อมูลให้ชัดเจน ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการแพร่ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคมเช่นเดียวกับภาคส่วนอื่น ๆ

อย่างไรก็ดี ปัจจุบันช่องทางการสื่อสารได้พัฒนาไปมากกว่าในอดีต มีโซเชียลมีเดีย หรือเน็ตเวิร์คต่างๆ ที่ทำให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้มากกว่าในอดีต รวมทั้งการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารซึ่งในปัจจุบันมีกฎหมายว่าด้วยการเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณะ ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข่าวสารได้โดยตรง รวมทั้งสามารถติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานของรัฐได้

สิ่งที่ต้องระวังในประเด็นนี้ในยุคปัจจุบัน ก็คือข้อมูลที่บิดเบือน ไปจนการใช้ข้อมูลปลอม ซึ่งส่งผลเสียต่อการรับรู้ข้อเท็จจริงและสร้างความสับสนให้กับสังคม ดังนั้น ประชาชนต้องมีวิจรรย์ญาณ สามารถค้นหาข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริง รู้จักเลือกใช้ข้อมูล และควรตรวจสอบ และรู้เท่าทันข่าวสารข้อเท็จจริงที่มีการนำออกเผยแพร่ทางโซเชียลมีเดียด้วย อีกทั้งควรระมัดระวังมิให้เกิดกฎหมายเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลในสื่อสาธารณะ

1.4 รูปแบบของระบอบประชาธิปไตย

แบ่งรูปแบบกว้าง ๆ ได้ 3 รูปแบบ

- 1.4.1 ประชาธิปไตยโดยตรง หรือประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy)
- 1.4.2 ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนหรือผู้แทน หรือประชาธิปไตยโดยอ้อม (Representative Democracy)
- 1.4.3 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

1.4.1 ประชาธิปไตยโดยตรง หรือประชาธิปไตยทางตรง

เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคน มีบทบาทสำคัญในการกำหนด หรือตัดสินใจในกิจการต่างๆ ของสังคม เช่นการออกกฎหมาย บทบาทหน้าที่ทางการบริหาร อำนาจตุลาการ หรือตัดสินใจพิพาทต่าง ๆ โดยไม่ต้องผ่านตัวแทน เช่นการออกเสียงเลือกผู้บริหาร หรือมีมติโดยตรงต่อการบังคับใช้กฎหมาย

ประชาธิปไตยรูปแบบนี้เกิดขึ้นในนครรัฐกรีกโบราณ เฉพาะที่นครรัฐเอเธนส์ เมื่อราว 2500 ปีมาแล้ว ทั้งนี้เพราะประชากรมีไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม ในนครรัฐเอเธนส์นั้นมิใช่ประชากรทุกคนที่จะสามารถเข้าร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย เนื่องจากสังคมกรีกได้มีการแบ่งคนออกเป็น 3 ชั้น ได้แก่

1 พลเมือง หมายถึงผู้ชายชาวเอเธนส์เท่านั้นที่จะมีสถานภาพความเป็นพลเมืองติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด และเฉพาะพลเมืองเท่านั้นที่มีสิทธิทางการเมืองการปกครอง ประชากรที่เป็น พลเมือง มีอยู่ประมาณ 40,000 คน และที่จะสามารถเข้าร่วมกระบวนการทางการเมืองได้ ต้องมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป

2 คนต่างด้าว บิดามารดาที่ไม่ใช่ชาวเอเธนส์

3 ทาส เป็นกลุ่มประชากรที่มีมากที่สุดไปในนครรัฐเอเธนส์

ดังนั้น จึงมีเพียงชายชาวเอเธนส์โดยกำเนิดที่มีฐานะเป็น **พลเมือง** และสามารถเกี่ยวข้องกับรูปแบบการเมืองการปกครอง ผู้หญิงไม่มีสถานะใดๆ ทางการเมืองและมีบทบาทเพียงเป็นภรรยา มีหน้าที่ในบ้าน ดูแลบุตร และไม่มีกิจกรรมทางการเมือง

รูปแบบของการปกครองในเอเธนส์ประกอบไปด้วย

-**พลเมือง** คือบุคคลที่มีสถานะพลเมืองที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้ว

-**สภาประชาชน** มีการประชุมหลายสิบครั้งในหนึ่งปีและต้องมีพลเมืองเข้าร่วมไม่ต่ำกว่า 6000 คนจึงจะครบองค์ประชุม มีหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมาย การรักษาความสงบ การคลัง การเก็บภาษี การสงคราม การระหว่างประเทศ การทำสนธิสัญญาต่างๆ โดยลงคะแนนโดยใช้เสียงข้างมากจึงถือเป็นมติ อย่างไรก็ตาม การประชุมแต่ละครั้งประกอบไปด้วยคนจำนวนมาก สภาจึงมีองค์กรที่รับหน้าที่จัดการวาระต่างๆ สภาประชาชนมีหน้าที่อนุมัติตามความเห็นชอบ

-**คณะมนตรีห้าร้อย** ประกอบด้วยพลเมืองอายุ 30 ปีขึ้นไป มาจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่น ผู้จะเป็นคณะมนตรีมาจากการจับสลาก เพราะถือว่าจะได้มีโอกาสเท่าเทียมกัน และผู้จะเข้ามาทำงานเป็นคณะมนตรีห้าร้อยจะเป็นได้เพียงครั้งเดียว คณะมนตรีนี้มีหน้าที่จัดการและเตรียมการประชุมของสภาประชาชน ดูแลกิจการต่างๆ เช่นการเงิน การคลัง การเก็บภาษี เป็นองค์กรบริหารจัดการ

-**คณะกรรมการห้าสิบ** เป็นคณะกรรมการชุดต่างๆ มีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่คณะมนตรีห้าร้อย

-**คณะสิบนายพล** ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากพลเมือง และมีสิทธิรับการเลือกตั้งครั้งต่อไปได้อีก ทำหน้าที่ด้านการทหารและนโยบายต่างประเทศ

-**ศาลประชาชน** ประกอบด้วยคณะลูกขุน มีหน้าที่พิจารณาคดีต่างๆ คำตัดสินของศาลถือเป็นที่สุด ไม่มีการโต้แย้ง อุทธรณ์ฎีกา

-**ตุลาการ** มาจากการจับสลาก ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับศาลประชาชน

รูปแบบประชาธิปไตยทางตรงในนครรัฐกรีกดังกล่าวมานี้ แม้จะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของ พลเมือง แต่ก็มีใช้ประชาชนทุกคนจะมีส่วนร่วมในการปกครองในนครรัฐ และรูปแบบดังกล่าวนี้ ก็ดำรงอยู่เพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น

1.4.2 ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative Democracy)

คือการคัดเลือกตัวแทนเข้าไปทำหน้าที่ในด้านต่างๆ แทนตน เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมที่เริ่มมีพัฒนาการที่สลับซับซ้อนมากขึ้นจากยุคโบราณ โดยมีจุดเริ่มต้นในประเทศอังกฤษในราวคริสต์ศตวรรษที่ 10-11 โดยก่อนหน้านั้นอังกฤษปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือราชาธิปไตย ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนเริ่มต้นโดยพวกนอร์แมนที่เข้ามาครอบครองแผ่นดินอังกฤษ กษัตริย์ชาวนอร์แมนจึงทรงริเริ่มจัดตั้งสภาที่ปรึกษา (The Great Council) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของรัฐสภา

สภาที่ปรึกษานี้ประกอบด้วยขุนนาง เสนาบดี คหบดี เจ้าที่ดินและผู้นำคริสตจักร มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่กษัตริย์ทั้งด้านบริหารและตุลาการ ในเวลาต่อมา สภาที่ปรึกษานี้มีอำนาจมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยกษัตริย์จะต้องฟังพาดำเนินการ และการหารือกับสภาขุนนางเนื่องจากมีเหตุการณ์ขุนนาง จวบจนถึงรัชสมัยพระเจ้าจอห์นที่ 1

ปกครองโดยการกดขี่ประชาชน เรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการสงครามและการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด ด้วยการสร้างศัตรูกับฝรั่งเศสและเป็นปฏิปักษ์กับศาสนาจักรด้วยการทำทลายอำนาจอำนาจขององค์สันตปาปา รวมทั้งลดทอนความสำคัญของสภาที่ปรึกษาและละเมิดธรรมเนียมต่างๆ ทางปกครองอันเปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญของอังกฤษ ในที่สุดพระเจ้าจอห์นต้องถูกบังคับให้ลงพระนามในกฎบัตรแมกนา คาร์ตา (Magna Carta) ในปี ค.ศ.1215 โดยกฎบัตรนี้มีเนื้อหาจำกัดอำนาจอำนาจของกษัตริย์คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ป้องกันการกระทำอันมิชอบด้วยกฎหมายและไม่ถูกต้องของกษัตริย์

จวบจนมาถึงยุคของ ไซมอน เดอ มงฟอร์ต ขุนนางที่สถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์โดยยึดอำนาจจากพระเจ้าเฮนรีที่ 3 ในปี ค.ศ. 1265 โดยจัดให้มีการประชุมเรียกว่า การประชุมรัฐสภา (Parliament) ขึ้นเป็นครั้งแรก ในรัฐสภานี้ประกอบไปด้วยผู้แทนของเมือง ซึ่งเป็นสามัญชนจากเมืองต่างๆ อัศวิน พระ และเหล่าขุนนาง รัฐสภามีหน้าที่คำปรึกษาแก่กษัตริย์ในการกำหนดนโยบาย และการบัญญัติกฎหมายต่าง ๆ จนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 รัฐสภาของอังกฤษก็ได้เป็นระบบ 2 สภา คือสภาขุนนาง (House of Lords) สมาชิกคือขุนนางและพระชั้นผู้ใหญ่ และสภาสามัญ (House Of Commons) ประกอบด้วยผู้แทนสามัญชนและขุนนางระดับล่าง ระบบการเมืองของอังกฤษได้ดำเนินมาจนถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยก่อนหน้านี้ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบรัฐสภามาตลอด จนในที่สุด อำนาจของกษัตริย์และขุนนางรวมทั้งพระก็ค่อย ๆ ลดบทบาทลงโดยอำนาจของสามัญชนมีมากขึ้นทุกขณะ ประกอบกับการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1789 รวมทั้งปัญหาสังคมการเมืองอื่นๆ รวมทั้งจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม นำไปสู่ปัญหาความยากจน พร้อมทั้งแนวคิดเสรีนิยมและทุนนิยมก็เริ่มแพร่ขยายมากขึ้น

จนถึงปี ค.ศ. 1832 เกิดการปฏิรูปทางการเมืองอังกฤษ ได้แก่การขยายสิทธิการเลือกตั้ง ลดอำนาจของกษัตริย์และขุนนางเพื่อให้สภาสามัญมีอิสระมากขึ้น และเริ่มมีอำนาจมากขึ้น เกิดการตั้งพรรคการเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก คณะรัฐมนตรีต้องรับผิดชอบต่อสภาสามัญ ระบบรัฐสภาก็ค่อยๆ พัฒนาจนเป็นรูปแบบในปัจจุบัน

1.4.3 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)

ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้ มีนักวิชาการให้ความเห็นว่าเป็นความพยายามที่จะกลับไปสู่ประชาธิปไตยทางตรง เนื่องจากรูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนนั้นถูกวิจารณ์ว่า ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการจัดการบริหาร และการจัดการสังคม ละเลยต่อข้อเรียกร้องของประชาชน รวมทั้งมุ่งประโยชน์ของตัวนักการเมืองมากกว่าผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ ความซับซ้อนของประเด็นต่างๆ ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อีกทั้งการปล่อยให้อำนาจต่าง ๆ อยู่ในมือของตัวแทนจึงไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงไม่ควรปล่อยให้ตัวแทนเป็นผู้จัดการบ้านเมืองหรือสังคมแต่เพียงกลุ่มเดียว แต่ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและกำหนดสิ่งต่างๆ ร่วมกัน

ประชาธิปไตยในแนวทางนี้จึงเริ่มเกิดขึ้นและแพร่ขยายทั่วโลก กรณีประเทศไทย ได้เริ่มมีการปรับปรุงเพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้โดยตรงในบางประการ ซึ่งได้กำหนดในรัฐธรรมนูญ ได้แก่ การเข้าชื่อเพื่อเสนอกฎหมาย หรือเพื่อถอดถอนฝ่ายบริหารหรือมีข้อเสนอทางนโยบาย ประชาธิปไตยรูปแบบนี้มีปัจจัยหลักคือการพัฒนาไปของระบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการสื่อสารที่ทำได้รวดเร็ว ที่ทำให้ประชาชนสามารถแสดงเจตจำนงของตน

หรือมีข้อเสนอต่างๆ ได้ เช่นการใช้ช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ โซเชียลมีเดียในการสื่อสารกับหน่วยงานของรัฐหรือกับตัวแทนโดยตรง

แนวทางนี้เริ่มมีการนำมาใช้มากยิ่งขึ้นและอาจผสมผสานไปกับรูปแบบประชาธิปไตยแบบมีตัวแทน ทั้งนี้ ด้วยการพัฒนาของระบบต่าง ๆ ที่เอื้อให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการปกครองและบริหารจัดการได้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ระบบและวิธีการเช่นนี้จึงต้องมีการตรวจสอบให้มีความชัดเจนและโปร่งใสว่าเป็นเจตจำนงจากประชาชนอย่างแท้จริงมิใช่การปั้นแต่งข้อมูล

1.5 รัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง

อาจนิยามความหมายของรัฐธรรมนูญได้ว่า รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เป็นกฎหมายแม่บทที่มีสถานะสูงสุดเหนือกฎหมายอื่น ๆ ในการปกครองประเทศ โดยกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างกันของสถาบันทางการเมืองการปกครองตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งระบุถึงอำนาจหน้าที่ของรัฐที่มีต่อประชาชนและสิทธิหน้าที่ของประชาชนที่อยู่ในรัฐ

รัฐธรรมนูญมีความสำคัญหลายประการ ได้แก่ การรับรองหลักการแบ่งแยกอำนาจ 3 ฝ่าย คือ อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน มีโครงสร้างหนึ่งองค์กรใดใช้อำนาจตามอำเภอใจ รวมทั้งกำหนดอุดมการณ์หรือเป้าหมายทางการเมืองของชาติ กำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างกันของภาครัฐ สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐหรือระบอบการเมือง

รัฐธรรมนูญในแต่ละประเทศอาจมีทั้งที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ไทย ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา หรือแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรหากแต่มีระเบียบประเพณีปฏิบัติทางการเมืองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ อังกฤษ นิวซีแลนด์ อย่างไรก็ตาม ในประเทศต่าง ๆ อาจมีการใช้ทั้งสองรูปแบบผสมผสานกันคือมีทั้งที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

สำหรับประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ คือสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันว่าทุกสิ่งภายในรัฐล้วนสัมพันธ์กันอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันนี้

สถาบันการเมือง หมายถึงแบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำทางการเมือง ซึ่งถูกสร้าง วางระเบียบกฎเกณฑ์ วางบรรทัดฐานและกระบวนการต่าง ๆ โดยมีโครงสร้างและองค์กรทางการเมืองที่กำหนดรูปแบบและวิธีการในการประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำทางการเมือง และมีปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลในสังคม

สถาบันทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยทั่วไป มี 3 สถาบัน ในอำนาจอธิปไตย 3 ฝ่าย ดังนี้

สถาบันนิติบัญญัติ หรือรัฐสภา ทำหน้าที่ตรากฎหมาย ถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร หรือทำหน้าที่สร้างกฎหมาย

สถาบันบริหาร มีหน้าที่กำหนดนโยบายและดำเนินงานตามนโยบายบริหารราชการแผ่นดิน ควบคุมสั่งการระบบราชการ นำเสนอร่างงบประมาณรายจ่ายประจำปี รวมทั้งสามารถออกกฎหมายบางประเภทที่ต้องออก

เพื่อเหตุผลเงินหรือเป็นเรื่องลับ ได้แก่พระราชกำหนดต่าง ๆ กล่าวคือมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติสร้างขึ้นไปได้

สถาบันตุลาการ ในระบอบประชาธิปไตยคือ เป็นสถาบันที่มีความเป็นอิสระ มีหน้าที่ตัดสินคดีความด้วยความยุติธรรม สร้างความเป็นธรรมในสังคมทำหน้าที่ใช้กฎหมายและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ทั้ง 3 สถาบันต่างเป็นอิสระ มีหน้าที่ตรวจสอบซึ่งกันและกัน

2 ระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย

ความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญอันเป็นรากฐานของประชาธิปไตยในสังคมไทย เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2428 ได้มีกลุ่มคณะเจ้านายและข้าราชการทำหนังสือกราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ 5 ขอให้ทรงปรับปรุงการปกครองประเทศให้ทันสมัยมากขึ้น โดยบางส่วนของผู้ที่ทำหนังสือคือผู้ที่รับราชการในต่างประเทศ ย่อมต้องการให้ประเทศสยามเจริญทัดเทียมกับต่างประเทศ ข้อเสนอดังกล่าวนี้นับเป็นสิ่งที่สำคัญในประวัติศาสตร์ไทยเพราะเป็นก้าวแรกที่มีความพยายามปรับปรุงประเทศให้มีความเป็นสมัยใหม่ และหากสยามไม่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองก็อาจเป็นโอกาสให้กับต่างชาติเข้ามารุกรานและยึดครองประเทศในอนาคตได้ นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นข้อด้อยของการปกครองของสยามในขณะนั้นไว้อย่างชัดเจน และยังได้เรียกร้อง “คอนสติติวชัน” หรือรัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศ นับเป็นจุดเริ่มของความคิดของรัฐธรรมนูญไทยในกาลต่อมา

จวบจน ร.ศ. 130 (พ.ศ.2455) เกิด กบฏ ร.ศ. 130 เป็นความพยายามเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุเกิดจากนายทหารและปัญญาชนกลุ่มหนึ่งไม่พอใจต่อการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการบริหารราชการในช่วงเวลานั้น แต่การก่อการครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ลงโทษผู้ก่อการตามโทษฐานกบฏ หากแต่เพียงคุมขังไว้เพียงเท่านั้นและกลุ่มผู้ก่อการก็ได้รับการปล่อยตัวในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี เหตุการณ์ครั้งนั้น ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง ดุสิตธานี ซึ่งเป็นเมืองจำลองหรือเมืองสมมติ โดยจัดการกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองตนเองและความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้กับหมู่ข้าราชการบริพาร ขุนนางและกลุ่มพระราชวงศ์ โดยสมมติบทบาทให้เป็นประชากรในเมืองดุสิตธานี โดยให้มีการประชุม ออกเสียงเพื่อการจัดการเมืองร่วมกัน โดยมี “ทวายนคร” หรือพลเมือง อยู่ราว 300 เพื่อฝึกให้บรรดาขุนนางข้าราชการบริพาร รวมถึงผู้คนทั่วไปได้เข้าใจการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี เมืองจำลองหรือการทดลองนี้กระทำได้เพียงระยะหนึ่งจวบจนสิ้นรัชสมัย

2.2 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

กระแสความเปลี่ยนแปลงที่มีมาในสังคมไทยเป็นระยะดังที่กล่าวมานี้ จนถึงปี พ.ศ. 2475 คณะราษฎรก็ได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำริจะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้กับปวงชนชาวไทยอยู่แล้วก่อนหน้านี้

วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎร ซึ่งก็คือกลุ่มบุคคลที่ประกอบไปด้วยนายทหาร ข้าราชการ พลเรือนและคหบดี โดยส่วนหนึ่งคือนายทหารที่ได้รับการศึกษาโดยทุนหลวงในต่างประเทศซึ่งก็คือกลุ่มประเทศในยุโรป ซึ่งล้วนแต่เป็นประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย คนกลุ่มนี้จึงรับอิทธิพลความคิดก้าวหน้าและมีความต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม้จะโดยเจตนาดีด้วยต้องการให้ประเทศสยามเจริญทัดเทียมกับต่างประเทศ หากต้องกล่าวด้วยว่า แม้การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นมิได้เกิดการเสียเลือดเนื้อระหว่างคนไทยด้วยกัน แต่ก็มิได้เกิดขึ้นจากฐานรากของสังคมไทย โดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าคณะก่อการ และเป็นผู้อ่านประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองท่ามกลางกองทหารที่มาชุมนุมที่ลานพระบรมรูปทรงม้าซึ่งเป็นเขตพระราชฐาน ในเหตุการณ์ครั้งนั้นคณะผู้ก่อการได้จับกุมพระบรมวงศานุวงศ์ไปคุมขังไว้หลายพระองค์และส่งผลให้หลายพระองค์ต้องลี้ภัยไปพำนักในต่างแดน อย่างไรก็ดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมตามที่คณะราษฎรได้เรียกร้องต้องการ โดยทรงยอมเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงยอมสละพระราชอำนาจในการปกครองประเทศและการเป็นองค์อธิปัตย์อันเคยทรงเป็นมาในระบอบเดิมให้แก่ราษฎรเพื่อให้เป็นไปตามหลักการอธิปไตยเป็นของราษฎรและปกครองโดยราษฎร ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามพระราชดำริเดิมของพระองค์ในการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้กับชาวไทยอยู่แล้ว และเพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงถึงขั้นเสียเลือดเสียเนื้อระหว่างคนไทยด้วยกันซึ่งมีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของประวัติศาสตร์ไทย มีผลทำให้ประเทศสยามเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนับแต่นั้น และอำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของราษฎรและมาจากราษฎรที่จะใช้ในการปกครอง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศสยามมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกเมื่อ วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 อย่างไรก็ดี ในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงนั้น แม้ปัจจัยต่างๆ จะเอื้ออำนวยและมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว หากในทางสังคม ประชาชนไทยส่วนใหญ่ในเวลานั้นยังไม่เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงนี้ ดังนั้น ประชาชนไทยในช่วงเวลานั้นจึงเข้าใจระบอบการปกครองใหม่นี้อย่างไม่กระจ่างชัดนัก และเข้าใจกันไปต่างๆ ดังนั้น ภารกิจสำคัญของคณะราษฎรในเวลานั้นก็คือต้องสร้างความเข้าใจในระบอบการปกครองใหม่ให้มากขึ้นในหมู่ประชาชน

2.3 ประชาธิปไตยไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

โดยอาจศึกษาพัฒนาการการเมืองไทยได้ตามช่วงเวลาดังต่อไปนี้

2.3.1 ประชาธิปไตยไทยภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2500

การเปลี่ยนแปลงการปกครองนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไทยหลายประการ ได้แก่การมีรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และเป็นกฎหมายหลักหรือกฎหมายแม่บทของกฎหมายทั้งปวง และไม่อาจมีกฎหมายใดขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ อยู่ในที่เคารพสักการะและผู้ใดจะละเมิดมิได้ และทรงมีสถานะอยู่ในระบอบรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินไปอย่างมาก อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนถ่ายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินจากพระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่คณะรัฐมนตรีและรัฐสภา

พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญหรือประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น กล่าวให้เข้าใจได้ง่ายก็คือ ไม่ทรงมีอำนาจในการปกครองหรือบริหาร โดยอาจเทียบเคียงกับลักษณะของประเทศอังกฤษที่จะทรงรับปรึกษาหารือที่จะพระราชทานกำลังใจให้กับผู้ทำหน้าที่บริหาร และพระราชภาระอันเป็นหน้าที่ “โดยธรรม” ได้แก่งานที่อันไม่เกี่ยวข้องการเมืองโดยตรง แต่ทรงเป็นหลักให้กับบ้านเมืองในทางปกป้องคุ้มครองราษฎรให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขหรือเกิดความมั่นคงทางใจ เป็นหลักใหญ่ของประเทศชาติ

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก และมีรัฐสภา ทำหน้าที่นิติบัญญัติ โดยมีการแบ่งอำนาจการปกครองประเทศเป็นอำนาจ 3 ฝ่าย ได้แก่

ฝ่ายนิติบัญญัติ ผู้ทำหน้าที่นี้คือรัฐสภา หมายถึงทั้งสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย หรือร่วมกันตัดสินใจ กำหนดนโยบายในประเด็นสำคัญที่มีผลเกี่ยวข้องถึงความมั่นคงของชาติ เช่น การประกาศสงคราม การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจ

ฝ่ายบริหาร ผู้ทำหน้าที่นี้คือรัฐบาล โดยรัฐบาลมีที่มาและมาจากความเห็นพ้องของรัฐสภาและต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ รัฐบาลย่อมกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ และด้วยความเป็นธรรม และด้วยประสิทธิภาพ

ฝ่ายตุลาการ ผู้ทำหน้าที่นี้ คือ ศาลยุติธรรม ทำหน้าที่ตัดสินคดีความ อารังความยุติธรรมให้แก่ปวงชน

อำนาจทั้ง 3 ฝ่ายนี้ย่อมทำงานทั้งสอดประสานและคานอำนาจกัน รวมทั้งอาจตรวจสอบซึ่งกันและกัน เพื่อให้การจัดการบ้านเมืองเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุการณ์ที่ส่อให้เห็นถึงความขัดแย้งภายในกลุ่มคณะราษฎร ได้แก่ เรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะเป็นไปตามลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือความขัดแย้งระหว่างนายกรัฐมนตรี พระยามโนปกรณนิติธาดาและคณะราษฎร รวมทั้งการแย่งชิงอำนาจภายในกลุ่มคณะราษฎร จนบางเหตุการณ์เกินเลยความเป็นประชาธิปไตย เช่น เกิดรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลชุดแรกที่มาจากการเลือกตั้ง ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชวินิจฉัยสละราชสมบัติ เนื่องจากทรงเห็นว่า เหตุการณ์ทั้งหลายมิได้เป็นดังที่ควรจะเป็นในวิถีแห่งประชาธิปไตย จึงทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ สละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ (ซึ่งตามปฏิทินปัจจุบันเป็น พ.ศ. ๒๔๗๘) ดังความสังเขปว่า

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในระยะแรกยังคงมีการรัฐประหาร การยึดอำนาจ หรือการก่อความไม่สงบอยู่หลายครั้ง ซึ่งพฤติกรรมการเมืองเหล่านี้ไม่เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย ในเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงนี้มีข้อวิจารณ์ว่าเป็นการถ่ายโอนอำนาจจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่กลุ่มนักการเมืองและกลุ่มทหาร ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มิได้มีส่วนร่วมด้วย และไม่ได้รับความกระทบกระเทือนมากนักในความเปลี่ยนแปลงนี้ และการรัฐประหารหลายครั้งตั้งแต่ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ก็เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นปกครองหรือเฉพาะกลุ่มนักการเมืองและทหารเท่านั้น (ลิขิต ธีรเวคิน 83) เนื่องจากภาวะการเมืองยังขาดวัฒนธรรมประชาธิปไตย ได้แก่วรรณวิถีสุกใสเสมอภาค หรือสภาวะทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตย

เมื่อ มีการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภา ประเภท 1 และประเภท 2 และมีการจัดตั้งรัฐบาลชุดแรก โดยมีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกภายใต้ระบอบประชาธิปไตย และทำหน้าที่บริหารประเทศมาไ้ระยะหนึ่ง แต่ก็ต้องสิ้นสุดลงเมื่อเกิดการรัฐประหารโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาพร้อมกับพันเอกแปลก พิบูลสงคราม นับเป็นการรัฐประหารครั้งแรกภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เหตุการณ์กบฏบวรเดช โดยผู้นำการกบฏ คือ พล.อ.พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เกิดขึ้นใน ปี พ.ศ. 2476 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงปีเดียว ย่อมก่อให้เกิดการเข้าใจไปได้ว่า เป็นการก่อกบฏอันเนื่องมาจากความไม่พอใจของกลุ่มพระราชวงศ์ต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่อย่างไรก็ดี โดยเป็นความพยายามยึดอำนาจจากคณะราษฎร โดยมีข้อเรียกร้องได้แก่ ห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง การตั้งรัฐบาลต้องทำโดยถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ และอีกหลายประการ โดยมีการระดมทหารจากหัวเมืองภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือและยึดดอนเมืองไว้ได้ และเกิดการต่อสู้ระหว่างทหารหัวเมืองและทหารฝ่ายรัฐบาล จนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก (สมคิด เลิศไพฑูรย์ 5) อย่างไรก็ดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนการก่อกบฏแต่อย่างใด

หลังจากนั้นก็ยังคงเกิดความขัดแย้งทางการเมืองอีกหลายครั้ง จนถึงช่วงเวลาทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ช่วง พ.ศ. 2481-2487 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของไทย ระหว่างการครองอำนาจ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ริเริ่มสร้างวัฒนธรรมใหม่ทางสังคมขึ้นหลายประการ ได้แก่ ทั้งนี้เนื่องจากสภาพของประเทศไทยในช่วงเวลานั้นยังมีสภาพที่แตกต่างกันในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งทางวัฒนธรรมประเพณี และความเจริญก็ยังไม่ทัดเทียมกัน วัฒนธรรมใหม่นี้ เป็นสิ่งที่ส่วนกลางต้องการให้เกิดขึ้นเพื่อให้เป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นสากลหรือรับเอาของสากลทางตะวันตกมา ได้แก่ การสวมหมวกเมื่อออกนอกบ้าน การเลิกกินหมาก การใช้คำสนทนาที่ดูเป็นความเสมอภาค เช่น ฉันทาน จ๊ะ การแต่งกายที่บังคับว่ามีลักษณะเหมือนกันและรัฐถือว่าสุภาพ เช่นห้ามแต่งกายชุดพื้นถิ่น เช่นห้ามนุ่งโจงกระเบน ห้ามใส่กางเกงขาสั้น ห้ามเจรจาทะลุภาษาถิ่น ห้ามการเล่นดนตรีไทย อย่างไรก็ตามการบังคับให้เกิดวัฒนธรรมใหม่นี้ขัดกับความเคยชินแต่ดั้งเดิมมาของคนไทยพื้นถิ่นและในท้ายที่สุดก็ไม่อาจบังคับใช้จนต้องยกเลิกไป

ในระหว่างการครองอำนาจของจอมพล ป. ในช่วงแรก มีความผันผวนทางการเมืองอยู่มาก ประกอบกับอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการปกครองในลักษณะเป็นเผด็จการอยู่ตลอดเวลาการครองอำนาจครั้งแรก เมื่อสงครามสิ้นสุดลง จนถึง พ.ศ.2491 เกิดการยึดอำนาจ และจอมพล ป. ก็ได้ครองอำนาจมาจนถึง พ.ศ.2500 จึงถูกรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ช่วงระหว่างตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึง ปี พ.ศ. 2500 มีการเลือกตั้ง มีระบบรัฐสภา นับว่ามีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ก็ดำรงอยู่เพียงช่วงสั้น ๆ หลายครั้ง

2.3.2 ประชาธิปไตยไทย พ.ศ.2500-2519

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ.2500 ก็บริหารประเทศด้วยวิธีเผด็จการ กล่าวคืออำนาจสิทธิขาดในการบริหารราชการเป็นของนายกรัฐมนตรี โดยมีกฎหมายอันเฉียบขาดอันเป็นที่รู้จักกันคือ มาตรา 17 ในธรรมนูญการปกครอง พ.ศ.2502 ที่ให้อำนาจสิทธิขาดในการบริหารในสามอำนาจเป็นของนายกรัฐมนตรีสามารถตัดสินหรือลงโทษคนได้ ซึ่งหลายครั้งก็ได้ตัดสินลงโทษในคดีลอบวางเพลิง คดีผลิตเฮโรอีน คดีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม ในปี พ.ศ. 2506 ผู้สืบทอดอำนาจคือ จอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้ใช้ มาตรานี้ยึดทรัพย์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และบริหารราชการแผ่นดินโดยวิธีทางเผด็จการหรืออาจเรียกว่า ทรราช ไม่มีการใช้รัฐธรรมนูญอย่างที่ควรจะเป็นตามระบอบประชาธิปไตย สื่อมวลชนและประชาชนไม่อาจ ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล อีกทั้งประชาชนแทบไม่มีส่วนร่วมในการปกครอง

ภาวะดังกล่าว นำไปสู่เหตุการณ์สำคัญในประชาธิปไตยไทยครั้งหนึ่ง ได้แก่ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นิสิต นักศึกษา รวมทั้งประชาชนจำนวนมากในเวลานั้น ได้ทำการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญและประท้วงรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร โดยเริ่มชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเริ่มเดินขบวนไปยังถนนราชดำเนิน เกิด เหตุการณ์รุนแรงเพราะรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงจนมีผู้บาดเจ็บ ล้มตายจำนวนมาก เกิดการลุกฮือของประชาชนทั่วไปทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด จนจอมพลถนอม กิตติขจร และครอบครัวต้องลี้ภัยไปต่างประเทศ เกิดภาวะสุญญากาศ ระส่ำระสาย ทางการเมืองในประเทศ และภาวะตึง ตันจนไม่อาจเดินหน้าได้

ในภาวะดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ระงับเหตุร้าย ด้วยทรงพระราชทานนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ให้ เข้าบริหารประเทศเพื่อให้ผ่านพ้นภาวะชะงักงันและเพื่อให้กลับเข้าสู่วิถีความเป็นประชาธิปไตย

ที่ควรกล่าวไว้ คือ เมื่อเกิดเหตุร้ายที่ทหารตำรวจเข้าปราบปรามผู้เดินขบวน เมื่อปลายวันที่ 14 ตุลาคม 2516 นักศึกษาและประชาชนจำนวนมากได้หลบหนีเข้าไปภายในพระราชวังสนามจันทร์ลดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงรับสั่งให้นักศึกษาเหล่านั้นเข้าไปหลบภัยภายในพระราชวัง จวบจนเหตุการณ์สงบลง

ภาวะการเมืองและประชาธิปไตยไทยต่อมาคือ ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2517 บรรยายภาพทางการเมือง หลังเหตุการณ์นั้นนับว่าประชาชนมีเสรีภาพอย่างกว้างขวางตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ เสรีภาพในทางความคิด และการชุมนุมโดยสันติวิธี เกิดองค์กรของประชาชนจำนวนมาก

เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งลี้ภัยและบวชเป็นพระ ได้เดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทย ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัดให้มีการชุมนุมประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในจังหวัดอื่น ขอให้รัฐบาล ผลักดันให้จอมพลถนอมออกไปนอกประเทศ มีการปลุกระดมทางสื่อต่างๆ ว่า นักศึกษาเล่นละครหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ และมีการช่อดสูอาวุธ จนเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กำลังตำรวจ ทหารและผู้หลงเชื่อการปลุกระดมดังกล่าวบุกเข้ามาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปราบปรามผู้ชุมนุม ผู้ชุมนุม บางส่วนถูกสังหารด้วยความโหดเหี้ยม และระหว่างเหตุการณ์นั้นได้ใช้โอกาสนี้ทำรัฐประหารล้มรัฐบาลล้มรัฐบาล พลเรือนของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนำระบบเผด็จการมาใช้อีกครั้งหนึ่ง

2.3.3 ประชาธิปไตยไทย พ.ศ.2519 – 2531

กลุ่มนายทหารที่เรียกตนเองว่า “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” นำโดย พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ ได้ยึด อำนาจจากรัฐบาล ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช โดยอ้างภัยคุกคามจาก “จักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์” ที่มีต่อประเทศและ สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งในช่วงเวลานั้น ประเทศไทยได้เกิดภัยคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ต้องการแทรกแซง และบ่อนทำลายอำนาจรัฐในหลายวิถีทาง

ในช่วงเวลานั้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีซึ่งก็คือ **นายธำนิภร กฤษวิเชียร** ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลฎีกา จวบจน เดือน พฤศจิกายน พ.ศ.2520 สภานโยบายแห่งชาติโดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ได้แต่งตั้งให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งต่อมาได้มีการเลือกตั้ง เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 และได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 301 คน และมีการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 225 คน ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นสมัย ที่ 2 และได้ลาออกในปีถัดมาเนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เรื่องราคาน้ำมันซึ่งมีความผันผวน

พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบทอดจากพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2523 โดยดำรงตำแหน่งอยู่ถึง 8 ปี มีผลงาน การปรับปรุงประมวลกฎหมายราชการและกฎหมายสรรพสินค้า เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม การสร้างงานตามโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาล และเอกชน (กรอ.) เพื่อส่งเสริมบทบาททางการค้าและการลงทุนของภาคเอกชนภายในประเทศ การดำเนินการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยอย่างได้ผล โดยน่านโยบายการใช้ "การเมืองนำการทหาร" ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 เป็นผลให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอ่อนกำลังลงและสลายตัวไปในที่สุด และต่อมาพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับแต่งตั้งเป็นองคมนตรี ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ

23.4 ประชาธิปไตยไทย 2531-ปัจจุบัน

ภายหลังการยุบสภา ในปี พ.ศ. 2531 มีการเลือกตั้งใหม่และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นยุคที่ดูเหมือนเป็นการเปิดโฉมหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ไปพร้อมกับสภาวะทางเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นอย่างมาก แต่กระนั้น ภาวะดังกล่าวกลับเป็นการเติบโตในลักษณะฟองสบู่ คือแม้บางส่วนจะเติบโตและสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง แต่อีกบางส่วนเป็นการเติบโตที่ไม่มีฐานทางเศรษฐกิจรองรับ เงินที่ไหลเข้ามาจึงไม่ได้นำไปสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจ แต่มีการสร้างหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้อย่างมากในสังคมไทย

เกิดการรัฐประหาร ในปี พ.ศ.2534 และเกิดสถานการณ์ที่นำไปสู่ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ที่ประชาชนประท้วงรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร เกิดการปราบปรามประชาชนอันเป็นความรุนแรงในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงลงมหาระงับเหตุทางการเมืองครั้งนั้น ส่งผลให้เหตุการณ์ยุติ เกิดความสงบอีกครั้งในสังคมไทย

จวบจน ปี พ.ศ.2540 ภาวะทางเศรษฐกิจฟองสบู่แตกสลาย ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยชะงักงันและล่มสลาย ผู้คนจำนวนมากตกงาน ใช้เวลาหลายปีเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามภาวะประชาธิปไตยไทยก็ได้ดำเนินต่อมาท่ามกลางความสงบเรียบร้อยในบางครั้ง มีการเลือกตั้งตามครรลองประชาธิปไตย บางคราวก็เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นระยะ ๆ และในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 -2557 นับเป็นช่วงเวลาที่ความขัดแย้งกระจายไปทั่ว เกิดความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทย มีการเดินขบวนประท้วงรัฐบาล จนนำไปสู่การรัฐประหารอีกครั้งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2557

เส้นทางประชาธิปไตยไทยนับแต่ปี พ.ศ.2475 นั้นมีความจริงว่ามีได้ราบรื่นไปเสียทั้งหมด เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตยหลายครั้ง และบางช่วงเวลาก็มีบรรยากาศที่สอดคล้องกับวิถี

ประชาธิปไตยสลับสับเปลี่ยนกันไป แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เมื่อเรามองประชาธิปไตยว่าเป็นระบอบการปกครองหนึ่งซึ่งพัฒนาการไปพร้อมกับสังคมแล้ว สิ่งที่ไม่ราบรื่นเหล่านี้คือการเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนให้เกิดภาวะอันเหมาะสม และเพื่อสร้างสมดุลทางการเมืองการปกครองให้เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย ให้เป็นประชาธิปไตยที่มีทั้งหลักการอันเป็นสากล และประกอบด้วยรูปแบบและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับสังคมไทยที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและจารีตทางการเมืองการปกครองอันแตกต่างจากสังคมอื่น

3 ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

3.1 ความหมายของพลเมือง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” “วิถี” และ “ประชาธิปไตย” ไว้ดังนี้ พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ วิถีหมายถึง สาย แนว ถนน ทาง ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ดังนั้น คำว่า “พลเมืองที่ดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย” หมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญ คือเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักศีลธรรม และคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต พลเมือง หมายถึง คนที่มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะประชาชนของประเทศใดประเทศหนึ่ง คือนอกจากตระหนักถึง สิทธิของตนเองแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ที่กฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติเพื่อให้เป็นสังคมและเป็นประเทศประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

คำว่า “พลเมือง” มีความแตกต่างจากคำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” ตรงที่ว่าพลเมืองจะแสดงออกถึงความกระตือรือร้นในการรักษาสิทธิต่าง ๆ ของตน รวมถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

กล่าวได้ว่า พลเมืองคือผู้มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกับผู้อื่น ไม่ปรารถนาครอบงำใคร หรือยอมให้ใครมาครอบงำบงการหรืออุปถัมภ์ ผู้ที่สามารถกำหนดชะตากรรมของตนในชีวิตทางสังคมการเมืองได้ เป็นผู้สนใจการปกครองตนเองหรือมีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง สนใจต่อส่วนรวมและเสียสละเพื่อส่วนรวมด้วย ดังนั้นสังคมจึงต้องมุ่งสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพเพื่อส่วนรวมและสามารถมีความเข้มแข็ง สามารถใช้ความคิด วิचारณญาณ รวมทั้งพึ่งพาตนเองได้

พลเมืองย่อมมีบทบาทและอำนาจทางการเมือง เช่นต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือมีหน้าที่ที่ต้องไปเลือกตั้ง มีสิทธิแสดงความเห็นต่อบ้านเมือง พลเมืองต้องเป็นผู้ต้องการมีส่วนร่วม หรือเข้าช่วยทำสิ่งที่มีประโยชน์ เพราะ พลเมืองจะต้องเข้าใจบทบาทของตนถึงความมีสิทธิมีเสียง รวมทั้งมีหน้าที่ที่จะต้องทำสิ่งที่มีประโยชน์แก่ ประเทศชาติ

ความเป็นพลเมือง (Citizen) มีความหมาย ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของ สมาชิกทางสังคมที่มีต่อรัฐ ต่างจากคำ ว่า ประชาชน ที่มีความหมายถึงผู้คนทั่วไป หรือคนของประเทศ สิ่งสำคัญ คือการเปลี่ยนแปลงประชาชนคนธรรมดาได้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิกำหนดทิศทางของประเทศได้

ลักษณะของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองจะมีลักษณะอย่างไรนั้น สังคมจะเป็นผู้กำหนดลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อที่จะได้พลเมืองที่ดี คุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือ คุณสมบัติทั่วไปของ การเป็นพลเมืองดี เช่น ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมและมีคุณสมบัติเฉพาะ คือคุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้ บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรม นำความรู้ หรือสนใจวัฒนธรรมของบ้านเมือง เป็นต้น

3.2 ที่มาของความเป็นพลเมืองในสังคมไทย

สังคมไทยโบราณ นับเนื่องมาแต่ครั้งสุโขทัย ผู้คนในสังคมประกอบด้วยผู้ที่มีชนชั้นและหน้าที่ต่างๆ กัน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ที่ทรงอยู่ยอดสุดของหมู่ชนทั้งหลาย พระราชวงศ์ ขุนนาง ไพร่และทาสลดหลั่นกันไป ในขณะที่ความเป็นประชากรของบ้านเมืองคือ ไพร่ หรือ ไพร่ฟ้า นั้นอาจเทียบได้กับสามัญชนคนทั่วไป คำว่าไพร่ จึงเป็นการบอกเพียงคนผู้นั้นเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม ไพร่ในสังคมอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ต้องมีการเกณฑ์แรงงานเพื่อทำงานให้กับรัฐหรือมูลนายตามแต่สังกัด งานส่วนใหญ่คืองานพัฒนาปรับปรุงบ้านเมือง ได้แก่ สร้างวัด ขุดคลอง ทำถนน ซ่อมแซมกำแพงพระนคร ทำนาหลวง ไปจนการเกณฑ์ไปทัพหรือเป็นกำลังพลในสมัยที่ยังไม่มี กองทัพแบบปัจจุบันและยังไม่มีระบบการจ้างแรงงาน เรียกว่า ระบบไพร่ ที่ชายสยามอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปต้องเข้า สังกัด เพื่อจะได้เป็นการควบคุมกำลังคนอันถือเป็นทรัพยากรอันมีค่าของรัฐ ส่วนทาสนับได้ว่าเป็นชนชั้นล่างสุด และถือเป็นทรัพย์สินของนาย ทาสในสังคมไทยโบราณอาจพ้นสภาพความเป็นทาสได้หากมีสินทรัพย์ไถ่ตัว นาย อนุญาตให้ทาสบวช หรือไปปรบแทนนายและได้ชยชนะกลับมา

จวบจนสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้ก้าวเข้าสู่ความเจริญตามแบบตะวันตก ระบบควบคุมกำลังคนแบบเดิมจึงเป็นเรื่องพื้นสมัย จึงทรงเลิกระบบไพร่-ทาส ในส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างสังคม ทำให้ระบบไพร่และทาส ที่เป็นโครงสร้างหน้าที่ของผู้คนในสังคมไทยมาช้านานตั้งแต่สมัยกรุงศรี อยุธยา ต้องเปลี่ยนแปลงจากความเป็นไพร่-ทาสและชนชั้นอื่น ๆ ให้กลายเป็นพลเมืองที่มีสิทธิและหน้าที่ ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนั้นมีฐานทางสังคมและการปกครองรองรับ ได้แก่ ระบบโรงเรียนและการศึกษา สมัยใหม่ ระบบเศรษฐกิจที่เปิดกว้างขึ้น ระบบการเข้ารับราชการที่แข่งขันกันด้วยความสามารถมากกว่าระบบเดิม จวบจนความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายทางสังคม จนถึงยุคความเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่มีส่วน สร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

3.3 หลักการเป็นพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องสร้างความเป็นพลเมืองให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองได้ การสร้างความเป็นพลเมืองในวิถีระบอบประชาธิปไตย มีหลักพื้นฐานสำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

1. เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ทุกคนเกิดมามีคุณค่าเท่ากันมีอาจล่วงละเมิดได้ การมีอิสรภาพและความเสมอภาค การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคล โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม ยอมรับความแตกต่างของทุกคน
2. เคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม โดยให้ความสำคัญ ต่อสิทธิ เสรีภาพ การมีกฎกติกาที่วางอยู่บนความยุติธรรมและชอบธรรม มีหลักนิติรัฐ ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพมิให้ถูกละเมิด
3. รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติโดยตระหนักถึงบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ต่อสังคม การดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุและผล

ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ได้กำหนดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล นอกจากนี้ ประชาชนซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิหรือเจ้าของ สิทธิในอำนาจอธิปไตย ยังสามารถมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามระบอบ ประชาธิปไตยโดยทางตรงและทางอ้อม คือ

- 1 ประชาธิปไตยทางตรง หรือที่เรียกว่า “การเมืองภาคพลเมืองหรือภาคประชาชน” เช่น การใช้สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดด้วยตนเองหรือต้องทำร่วมกับผู้อื่น โดยการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย การร่วมเวทีประชาคม การทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น
- 2 ประชาธิปไตยทางอ้อม ได้แก่การเลือกตั้งเพื่อให้ได้ตัวแทนประชาชนเพื่อไปทำหน้าที่แทนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับตัวแทนประชาชนในรัฐสภา

4 บทบาท สิทธิหน้าที่ของพลเมือง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

โดยหลักการ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยจะต้องยึดมั่นในหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนา มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งการสร้างความเป็นพลเมืองไม่ได้เฉพาะแต่การทำให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองมีเท่านั้น แต่ต้องหันมาสนใจที่จะสร้างให้พลเมืองเกิดตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่า

ส่วนตัว และอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ และสันติสุขมีอิสระที่กระทำ ไต ๆ ภายใต้ขอบเขตกฎหมาย โดยไม่ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นจ ะต้อ ง สร้าง “พลเมือง” ที่สามารถปกครองตนเองได้ ซึ่งทุกสังคมทุก ประเทศต้องการเหมือนกัน และหากสังคมไทยมีประชาชนที่เป็นพลเมืองและเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงก็จะทำ ให้ประเทศพัฒนาก้าวหน้า และมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน

ความหมายของสิทธิ

สิทธิ คือ ความชอบธรรม หรือประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์นั้นจะเป็นสิทธิหรือไม่ ก็ต้องแล้วแต่ว่า บุคคลมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ หากบุคคลซึ่งมีหน้าที่ต้องเคารพประโยชน์ก็เป็นสิทธิ คือจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายซึ่งรัฐจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดสิทธินั้น นักวิชาการบางคนให้ความหมายว่า สิทธิคือความเป็นเจ้าของ ความมีอำนาจเหนือ และสามารถจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อวัตถุประสงค์แห่งสิทธิ (กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง 203-204, 2547)

สิทธิแบ่งได้ 3 ประเภท

1 สิทธิตามเนื้อหาตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่ สิทธิส่วนบุคคล สิทธิทางความคิดและแสดงออกซึ่งความคิด สิทธิทางสังคมและเศรษฐกิจ สิทธิในการรวมกลุ่ม สิทธิทางการเมือง และสิทธิในอันที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

2 สิทธิจำแนกตามการกำเนิด แบ่งได้ 2 ประเภท

-สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้แก่ สิทธิที่เป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคนเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และไม่มี “ผู้ปกครอง” คนใดหรือคณะใดมีอำนาจทำลายสิทธินี้ได้ รัฐมีหน้าที่ในการปกป้องรักษาและเสริมสร้างสิทธิมนุษยชน

-สิทธิของพลเมือง (Citizen Rights) สิทธิที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เป็นวิธีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนวิธีหนึ่ง

-สิทธิจำแนกตามอาการที่ใช้ แบ่งได้ 2 ประเภท คือสิทธิในมโนธรรม หรือสิทธิเสรีภาพในทางสาคมคิด รวมถึงสิทธิในการเชื่อถือและไม่เชื่อถือ นิกาย ศาสนาหรือลัทธิใด ๆ สิทธิในการจะเชื่อหรือไม่เชื่อสิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ทางศีลธรรมแนวใดแนวหนึ่ง การใช้สิทธิชนิดนี้ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น อันถือว่าเป็นสิทธิที่สมบูรณ์ สำหรับสิทธิอีกประเภทหนึ่งคือ สิทธิในการกระทบต่อผู้อื่นได้ รัฐจึงต้องจัดระเบียบแห่งการใช้สิทธินี้หรือป้องกันไว้ ไม่ควรใช้สิทธิของตนกระทบต่อสิทธิของผู้อื่นหรือส่วนรวม

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้รับบุสิทธิและหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไว้ในหมวด 3 สิทธิและหน้าที่ของปวงชนชาวไทย โดยหลักการเบื้องต้น ได้แก่ มาตรา ๒๕ ความดังนี้

“สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะ ในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มิได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้ และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพ เช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือ

เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น”

นอกจากนี้ยังระบุถึงสิทธิและเสรีภาพในประการต่าง ๆ ที่ปวงชนชาวไทยพึงมีและการละเมิดสิทธิเสรีภาพนั้นจะกระทำมิได้ ได้แก่ การที่ชายและหญิง (และพลเมืองไทยทั้งปวง) มีสิทธิเท่าเทียมกัน สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา การประกอบอาชีพ การดำรงชีพตามแบบที่ต้องการ การเลือกถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพทางวิชาการ การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ ฯลฯ

หน้าที่ของปวงชนชาวไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 ได้กำหนดให้ปวงชนชาวไทย มีหน้าที่ 10 ประการ ดังนี้

1. พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ป้องกันประเทศ พิทักษ์รักษาเกียรติภูมิ ผลประโยชน์ของชาติ รวมตลอดทั้ง สาธารณสมบัติของแผ่นดิน และให้ความร่วมมือในการบรรเทาสาธารณภัย
3. ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด
4. เข้ารับการศึกษาอบรมในการศึกษาภาคบังคับ
5. รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ
6. เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกหรือเกลียดชังในสังคม
7. ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ
8. ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม
9. เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ
10. ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ

ทั้งนี้ ในรัฐธรรมนูญยังกล่าวถึงสิทธิหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่ง คือสิทธิในการเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมาย ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 133 หมวดหน้าที่แห่งรัฐ กล่าวถึงการเข้าชื่อเพื่อเสนอร่างกฎหมายว่า ต้องเป็นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งและต้องมีจำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 คน สามารถใช้สิทธิเสนอร่างพระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ได้ ถือเป็นสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองอันสำคัญของประชาชนพลเมือง

นอกจากสิทธิหน้าที่ที่ได้รับการระบุในรัฐธรรมนูญแล้ว ปรีญา เทวานฤมิตรกุล ได้อธิบายว่า “พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ควรประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการคือ

1 รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเองทำนองเดียวกับเจ้าของบ้าน มีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือเป็น อิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้ และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด ดังเช่นเด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริงเมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2 เคารพหลักความเสมอภาค ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือสูงต่ำ กันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะจบดอกเตอร์หรือจบ ป.๔ จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันและมีศักดิ์ศรีในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนใน แนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่น เท่าเทียมกับตน

3 เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพและยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องการเลือก อาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยก ในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับ และเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้

4. เคารพสิทธิผู้อื่น ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็น อนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้าย ประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตย จึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิ ผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น กล่าวคือต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

5 เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือ กฎหมายในการปกครองไม่ใช่อำเภอใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมายหรือมีกติกา แต่หากว่าประชาชนไม่เคารพ หรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็ให้มีประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกา และยอมรับผลของการละเมิดกติกา “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความ

ขัดแย้งเกิดขึ้นก็ต้องใช้วิถีทางประชาธิปไตยและใช้กติกาในการแก้ไข ไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

6 รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม

ในข้อนี้ “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใด ๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม “พลเมือง” ต้องรับผิดชอบต่อสังคมและมองตนเองเชื่อมโยงกับสังคมเห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือรวมแก้ปัญหาด้วยการไม่ก่อปัญหา และลงมือทำด้วยตนเอง ไม่ใช่เอาแต่เรียกร้องคนอื่น หรือเรียกร้องแต่รัฐบาลให้แก้ปัญหาลแล้วตนเองก็ก่อปัญหานั้นต่อไป

นอกจากหลักการที่กล่าวมาแล้ว พลเมือง ยังควรมีหลักปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ดังนี้

1 หลักเหตุผล ในวิถีชีวิตของสังคมประชาธิปไตย ผู้คนต้องรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ไม่ตื้อดิ่งในความคิดเห็นของตน จนคนอื่นมองเราเป็นคนมี มิจฉาทิฐิ (ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม)

๒. หลักความเสมอภาค ในสังคมประชาธิปไตย แม้คนจะแตกต่างกันเรื่อง เพศ ศิพพรณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่ อาศัย ศาสนา หรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่ทุกคนควรจะมี ความ เท่าเทียมกันโดยกฎหมายโดยเฉพาะในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ความเสมอภาคทางการเมือง ทุกคนมีสิทธิ สมัครรับเลือกตั้งถ้ามีคุณสมบัติครบถ้วน ตามกฎหมาย และทุกคนมี สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้อย่างเท่าเทียมกัน

2.2 ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ทุกคนไม่ว่ารวย หรือจน สีมืดใด มียศถาบรรดาศักดิ์หรือไม่ ต้องไม่ถูกกีดกันในการประกอบอาชีพการงาน

2.3 ความเสมอภาคทางโอกาส คือทุกคนมีโอกาส ได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล และการบริการจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

3. หลักสิทธิและเสรีภาพ

3.1 สิทธิ คือ ประโยชน์ที่บุคคลพึง ได้รับตาม กฎหมาย เช่น บุคคลมีสิทธิได้รับการศึกษา การรักษาพยาบาล มีสิทธิในทรัพย์สินของตน

3.2 เสรีภาพ คือ ทุกคนมีอิสระในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการแต่ต้องไม่ผิดกฎหมายและไม่กระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การจัดตั้ง พรรคการเมือง เป็นต้น

4 หลักการยึดเสียงข้างมาก คือการปฏิบัติตาม ความคิดเห็นหรือตามความยินยอมของคนส่วนใหญ่ แต่ให้เกียรติโดยการไม่ละเมิดสิทธิหรือเอาเปรียบเสียงส่วนน้อย หากมีปัญหาที่สามารถตัดสินปัญหาโดยใช้มติเสียงข้างมาก แต่ในขณะเดียวกันเสียงส่วนน้อยก็ได้รับความคุ้มครองเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมประชาธิปไตย หรือคือหลักปกครองด้วยเสียงข้างมาก ใส่ใจเสียงส่วนน้อย (Majority Rule Minority Rights)

5 หลักภราดรภาพ คือ การที่มนุษย์มีความรัก ความผูกพันกันฉันท์พี่น้อง ไม่แบ่งแยกภูมิภาคถิ่นที่อยู่อาศัย ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ชนชั้น เพศ ผิวพรรณ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เอาเปรียบกัน ความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตามวิถีประชาธิปไตย สมาชิกในสังคมประชาธิปไตยรู้จักปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ย่อมเกิดผลดีต่อสังคมและประเทศดังนี้

-ทำให้สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคง เพราะการที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลาย และมีเหตุผลในงานหรือโครงการต่าง ๆ ทั้งในระดับชุมชนถึงระดับประเทศ ตลอดจนเปิดโอกาสให้คนที่มีความรู้ความสามารถได้ ร่วมกันทำงาน ย่อมส่งผลให้การทำงานและผลงานนั้นมีประสิทธิภาพ

-เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะเมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันย่อมมีความผูกพัน ร่วมแรงร่วมใจในการ ทำงานทั้งปวงให้บรรลุเป้าหมายได้

-สังคมมีความเป็นระเบียบ สงบเรียบร้อย เพราะทุกคนต้องปฏิบัติตามระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ

-สังคมมีความเป็นธรรม สมาชิกทุกคนได้รับสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ทำให้สมาชิกทุกคนได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

-สมาชิกในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำ ใจต่อกัน โดยยึดหลักศีลธรรมเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติต่อกันตามวิถีประชาธิปไตย

หลักการประชาธิปไตยดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ สำหรับประเทศไทย ย่อมมีทั้งหลักการที่เป็นสากล และการปกครองบ้านเมืองย่อมเป็นไปตามระเบียบประเพณี หรือความเป็นมาของสังคมนั้น ๆ ซึ่งอาจสร้างสรรค์รูปแบบให้สอดคล้องกับจารีตและวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ

ราชอาณาจักรไทย มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งนี้ พระมหากษัตริย์ไทยทรงอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญตามความในหมวด 2 พระมหากษัตริย์ โดยขอยกมาตราสำคัญเป็นหลักการ ดังนี้

“มาตรา ๖ องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ใดจะกล่าวหาหรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๘ พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

มาตรา ๙ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์ และพระราชทานและเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์...”

บทบาทของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญนี้ มีฐานะและอำนาจโดยธรรม และทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในทางการเมืองอาจทรงใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยตามที่บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรนับแต่เป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ได้รับการบัญญัติต่อเนื่องในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ และรัฐธรรมนูญทุกฉบับกำหนดในหมวดของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญห้ามมิให้แก้ไขในส่วนของระบอบการปกครอง รูปแบบรัฐ และหมวดพระมหากษัตริย์ จนทำให้ยอมรับว่า **เป็นประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย** พระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ในหลายหมวด มิได้มีเฉพาะหมวดพระมหากษัตริย์เท่านั้น พระราชอำนาจพระมหากษัตริย์มีทั้งพระราชอำนาจในฐานะประมุขของรัฐ ในฐานะประมุขฝ่ายบริหาร ในฐานะใช้อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจตุลาการ ซึ่งอาจกล่าวโดยสังเขปในบทนี้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนชาวไทย กล่าวคือ ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาล และอาจทรงยับยั้งร่างกฎหมาย โดยพระราชอำนาจในการยับยั้งพระราชบัญญัติ ร่างพระราชบัญญัติหรือกฎหมายที่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว และนายกรัฐมนตรีนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงลงพระ

ปรมาภิไธย พระมหากษัตริย์อาจทรงยับยั้งได้หากไม่ทรงเห็นด้วยกับร่างพระราชบัญญัตินั้น การยับยั้งทำได้ 2 วิธี คือ พระราชทานคืนมา ให้รัฐสภาพิจารณาใหม่ภายในเวลาที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ปกติรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่กำหนดไว้ 90 วัน และมีกรณีหนึ่งคือ ทรงเก็บไว้ โดยไม่ดำเนินการใดๆ จนครบกำหนดซึ่งเท่ากับว่าทรงไม่เห็นชอบด้วย พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จำกัดอยู่แค่การยับยั้งเท่านั้น ถ้ารัฐสภาพิจารณาใหม่และมีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของรัฐสภา ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างกฎหมายที่รัฐสภายืนยัน ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายอีกครั้ง ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยในเวลาที่กำหนดไว้ ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัตินั้น ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ก็จะมีผลบังคับใช้ แม้จะไม่มีพระปรมาภิไธยก็ตาม

อย่างไรก็ตาม สำหรับองค์พระมหากษัตริย์ไทย อาจทรงมีบทบาทบางประการที่ไม่ได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ได้แก่ การทรงมีบทบาทระงับเหตุความรุนแรงทางการเมืองหลายครั้งเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา รวมทั้งบทบาทในการทรงให้คำปรึกษา แนะนำ อันเป็นหลักการสำคัญยิ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นอกจากนี้ยังทรงใช้พระราชอำนาจในการยับยั้งกฎหมาย ดังที่กล่าวมาแล้วได้ และผู้ที่จะนำความกราบบังคมทูลเพื่อปรึกษาหารือก็ควรต้องมีความละเอียดรอบคอบ ระมัดระวังมิให้เป็นการนำสถาบันลงมาเกี่ยวข้องกับการเมือง

ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงเหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรมและพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทย ที่ทรงมีบทบาทในการประคับประคอง ระงับเหตุไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ด้วยพระปัญญาบารมีอันเป็นที่พึ่งได้ให้เหตุร้ายบรรเทาลง ทุกฝ่ายทุกส่วนในสังคมไทยจึงมีหน้าที่ที่จะธำรงไว้ซึ่งหลักการ

ประชาธิปไตย ทั้งหน้าที่ที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ และหน้าที่โดยธรรมหรือที่มีได้ระบุไว้ในกฎหมายใด ๆ หากแต่เป็นจิตสำนึกของทุกฝ่าย และเป็นสิทธิหน้าที่ของพลเมืองที่สมควรกระทำเพื่อประโยชน์ของประเทศ

นอกจากความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ บทบาทของพลเมืองและองค์กรต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ยังต้องสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เติบโตควบคู่กันไป กล่าวคือพลเมืองนั่นเอง ที่ต้องมีจิตสำนึก การกระทำ การแสดงออกดังที่กล่าวมา ทั้งพลเมืองและสังคมบ้านเมืองจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน เป็นจิตวิญญาณของสังคมประชาธิปไตยอย่างสำคัญ

รูปแบบและลักษณะการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ และแท้ที่จริงแม้ว่าจะถูกกล่าวขานว่าเป็นการปกครองที่สมเหตุผลในปัจจุบัน กระนั้นก็มีใช้ระบอบการปกครองที่สมบูรณ์แบบที่สุด ทั้งนี้ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคมที่มีใช้ปัจจัยทางการเมืองการปกครองแต่อาจส่งผลอันสำคัญ ได้แก่ ภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ หรือสถานการณ์อันไม่คาดคิดต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความไม่ลงรอย หรือไม่อาจใช้หลักการประชาธิปไตยได้อย่างเต็มรูปแบบในกรณีนี้อาจมีความจำเป็น เช่นกรณีโรคระบาดและต้องมีการประกาศภาวะฉุกเฉินด้วยเหตุผลจำเป็นเพื่อรักษาชีวิตประชาชนและระบบสาธารณสุข หรืออาจเกิดภาวะสงคราม แต่กระนั้น เมื่อเหตุจำเป็นนั้นคลี่คลายไปแล้ว ก็ควรต้องกลับสู่กระบวนการประชาธิปไตยโดยเร็ว

แม้ว่าประชาธิปไตยจะไม่มีแบบสมบูรณ์แบบเช่นเดียวกับสิ่งที่หลายในโลกนี้ แต่ก็ยังเป็นระบอบที่ยอมรับในสิทธิเสรีภาพของประชาชน และให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปกครองผ่านการเลือกตั้งตัวแทน ตัวแทนเหล่านั้นย่อมต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ที่เลือกเข้ามาคือประชาชน ดังนั้น “โดยหลักการ” จึงเป็นระบอบที่มีความรับผิดชอบต่อประชาชนมากที่สุดระบอบหนึ่ง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 102 ,2547)